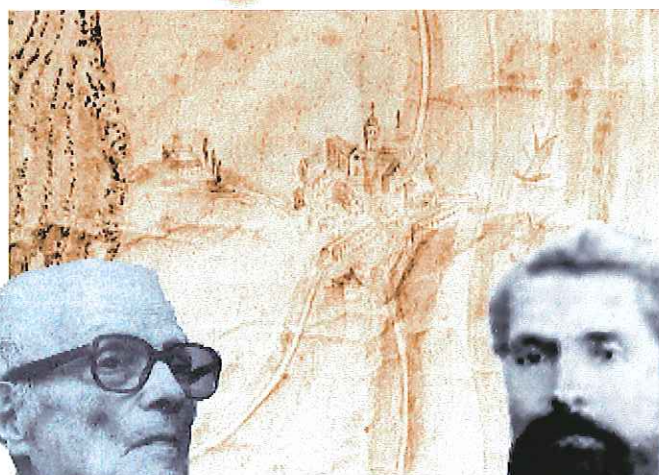

Viatge a Iluro

Marià Ribas i Bertran
(1902 - 1996)

Josep M. Pellicer i Pagès
(1843 - 1903)

Introducció

La Forma Urbis

La fundació

El Fòrum

Les Termes

El Kardo Maximus

La Domus

Les Necròpolis

L'Antiguitat Tardana

El Tresoret d'Aurei

Text i Guió

Joan Francesc Clariana i Roig

Reconstruccions

Enric Juhé i Corbalan

Tractament Informàtic

El Web del Maresme

Una iniciativa del

Grup d'Història del Casal
Mataró

Amb la col·laboració de

Viatge a Iluro

Marià Ribas i Bertran

Va néixer a Mataró el 23 de juny de 1902. D'estudiant, aprengué dibuix a l'escola nocturna d'Arts i Oficis; deixats els estudis, entrà d'aprenent a la foneria i taller de maquinària de la casa Klein, fent-hi molt curta estada. Tot seguit entrà a treballar al taller de l'arquitecte Lluís Gallifa.

L'any 1919 fou molt decisiu en la seva vida; fou sol·licitat per l'arquitecte mataroní Josep Goday i Casals, aleshores cap del Servei d'Arquitectura de l'Ajuntament de Barcelona.

Des d'aquest lloc de treball, Marià Ribas féu bones amistats amb personalitats com Adolf Florensa, Joaquim M. Nadal, Nicolau d'Olwer, Ignasi Iglésies, Manuel Ainaud i Ventura Gassol. Una altra bona amistat fou la de Duran i Sanpere.

La seva afecció a l'arqueologia el portà a establir coneixença amb Puig i Cadafalch, Bosch i Gimpera, Josep Colominas, Josep Serra Ràfols...

L'any 1947, el Patronat del Museu Municipal de Mataró creà la secció d'Història i Arqueologia i nomenà Marià Ribas com a President; pocs anys més tard, la Direcció General de Bellas Artes el nomenà Comissari d'Excavacions Arqueològiques de Mataró.

S'envoltà de col·laboradors i dirigí moltes excavacions a Mataró i comarca, de nombroses vil·les romanes, necròpolis, sitges, poblats ibèrics i altres jaciments. A inicis dels anys seixanta, l'equip d'aficionats s'anà engruixint i es constituí l'actual Secció Arqueològica del Museu Comarcal.

Aconsellat pel Dr. Lluís Pericot, amplià el seu camp de recerques i entrà a treballar per a l'Institut d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona

En el camp professional del dibuix, treballà al costat de l'arquitecte Jeroni Martorell, responsable de la restauració de monuments per a Catalunya, València i Mallorca. Recordem la seva intervenció en la restauració del Monestir de Poblet.

Als primers temps de la revolta del 1936, salvà de la destrucció, o en treïè dibuixos, de moltes obres d'interès històric i artístic.

Passada la guerra, rebé l'encàrrec de dibuixar cent làmines dels castells de Catalunya.

De premis i guardons, n'ha rebut diversos: als Jocs Florals de Mataró l'any 1925, de l'Ateneu d'Arenys el 1928 i el 1949 rebé el premi Rubió i Lluch. El 1962 l'Ajuntament de Mataró li concedí el Premi Ciutat de Mataró; el 1963 guanyà el Premi Iluro de Monografia Històrica.

El 1966 és nomenat Membre Corresponent de l'Institut Arqueològic Alemany, de Berlin. El 1973 obté un accèssit al premi Iluro. El 1975 l'Ajuntament el nomena Membre d'Honor del Patronat del Museu Municipal. L'any 1994 rep l'homenatge del Rotary Club Mataró-Maresme. El mes de setembre del 1995 la Generalitat de Catalunya l'hi concedeix la Creu de Sant Jordi. Mort el 11 de setembre de 1996.

Viatge a Iluro

Josep Maria Pellicer i Pagès

Neix a Barcelona l'any 1843 en el sí d'una família d'origen ripollès. Exercí de mestre a Ripoll, Girona i en el col·legi de Valldemia de Mataró. Historiador i arqueòleg, era membre del cos d'arxivers, de l'Acadèmia de San Fernando de Madrid i de l'Asociación Artístico Arqueológica de Barcelona. Des de la seva arribada a la ciutat de Mataró va anar adoptant-la com a pròpia, cosa que ha fet que moltes vegades se'l presentés com a mataroní.

La seva activitat en el món cultural de l'època se centra, des del 1867, en les activitats de promoció de la restauració de la Basílica de Ripoll de la que en fou un dels principals responsables de què arribés a bon fi. Va coincidir en la Comissió per a la Restauració amb en Terenci Thos. Aquesta activitat li va proporcionar un gran prestigi i fou condecorat pel govern amb la "insígnia de Carles III".

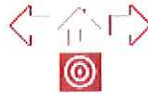
La seva activitat científica fou molt prolífica en obra publicada. Va escriure nombrosos articles d'investigació repartits en els butlletins i revistes de les entitats científiques de les que formava part. Va fundar el diari El Ripollès el 1867 i col·laborà en la Revista de Girona. La seva dedicació a les tasques de Ripoll també el portaren a escriure tres obres sobre la història del monestir el 1872, el 1874 i el 1878. Encara va escriure'n una altra, no tan coneguda però, La crema de Ripoll 1839! (1896). La seva relació amb Mataró també va quedar plasmada en les obres Estudios Histórico Arqueológicos sobre Iluro el 1887, i Reales privilegios de Mataró el 1888. En la Ciutat que l'acollí va escriure molt sovint a la premsa local, generalment articles d'història, art o arqueologia, però també algun poema. També va traduir una obra sobre Leandre i Hero.

Les seves nombroses obres, en el to més literari que crític que caracteritzà l'època, van tenir molt de ressò popular i van aconseguir desvetllar l'afecció per la història i la cultura en general.

Va ser membre fundador de l'Associació Artística Arqueològica Mataronesa formant part de la junta com a director i conservador del museu, fins que l'ajuntament nomenà en Josep Vinardell com a tal el 1894. Va morir a Mataró el 1903.

Viatge a Iluro

Les Termes o banys públics

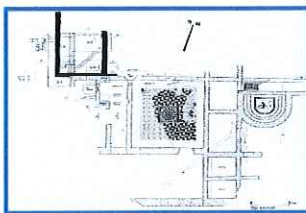
Estarien ubicades a l'actual indret de Can Xammar. Des de finals del segle XIX, es coneixia un bon fragment de mosaic "**opus tessellatum**", la notícia del qual recullen tant Josep M. Pellicer com Puig i Cadafalch.

A mitjans dels anys seixanta la Comissaria Local d'Excavacions Arqueològiques, sota la direcció de Marià Ribas, va portar a terme una campanya d'excavacions que portà com a resultat la descoberta d'un monumental edifici pavimentat amb mosaics, molt possiblement datable entre l'època dels Antonins i la dinastia Severa.

Posteriors estudis han demostrat sense cap mena de dubte la finalitat termal de l'edifici, la seva situació dins la topografia urbana de la ciutat romana ho corrobora: en un lloc elevat i amb una excel·lent vista cap el mar, grans sales espaioses, piscines i una exedra amb "**latrinae**" apartades de les sales pròpiament termals. Es coneix un paral·lel, en el món romà, de termes també amb "**latrinae**" dins exedra a Via Terracina al sud d'Itàlia

L'any 1969, un altre cop "la piqueta de la ignorància" va destruir aquelles sumptuoses restes. Es van arrencar alguns mosaics de pressa i corrents i, la resta, es va perdre per sempre més. Fragments de mosaics varen anar a parar a l'abocador municipal de runes. Amb el projecte de construir un nou mercat municipal els bulldozers varen arrasar dos mil anys de la nostra història.

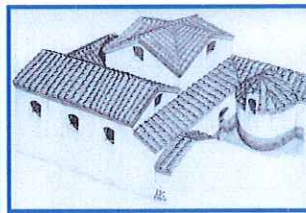
Actualment hi ha un projecte que construir en el mateix lloc una plaça pública que comptarà amb aparcament subterrani i al seu damunt s'hi reconstruirà l'edifici dels mosaics.

Planta (Dibuix R.Lleonart)

Medalló mosaic de Can Xammar

Reconstrucció ideal de l'edifici (Dibuix E.Juhé)

Reconstrucció Sala Gran (Dibuix E.Juhé)

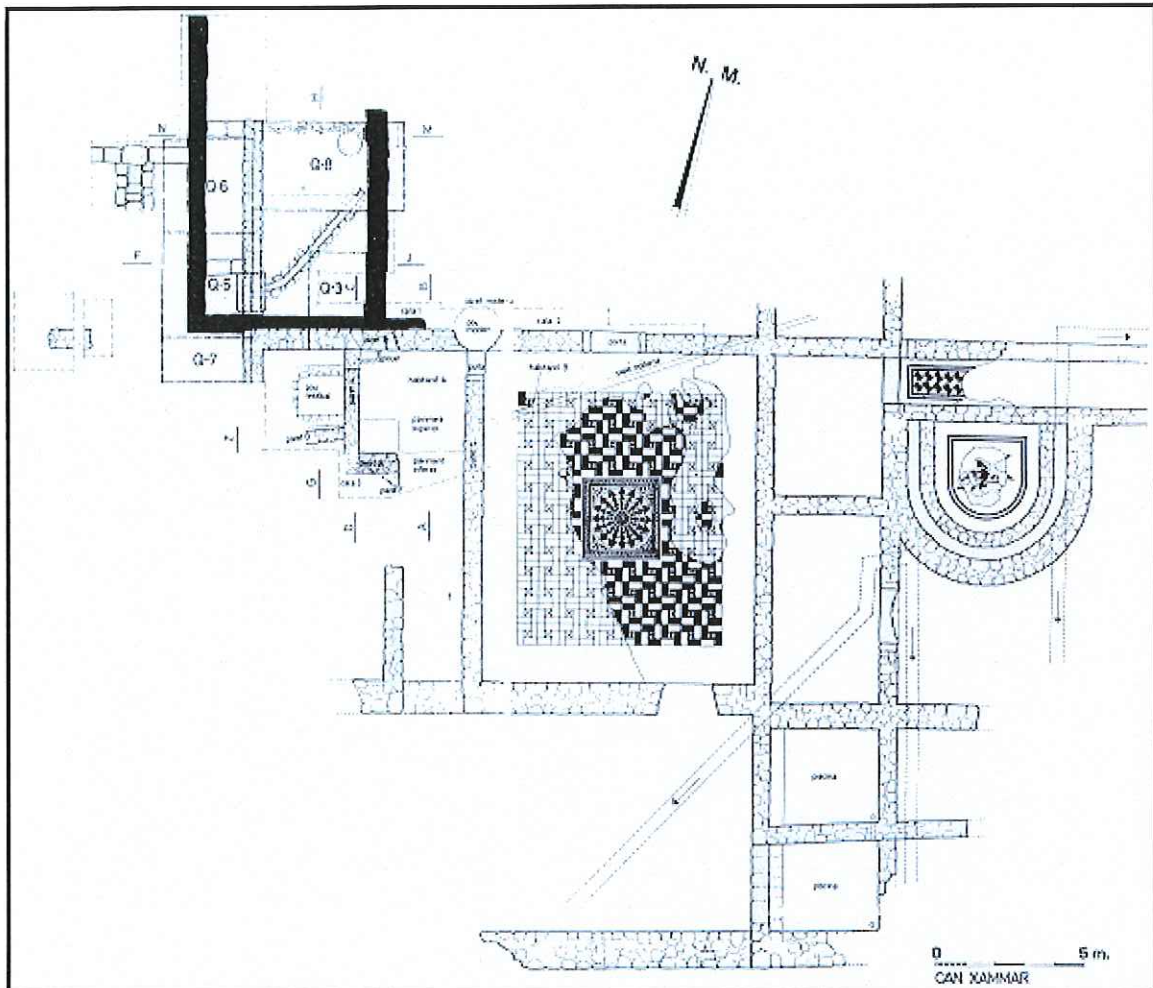
Urinaris de Can Xammar (Dibuix E.Juhé)

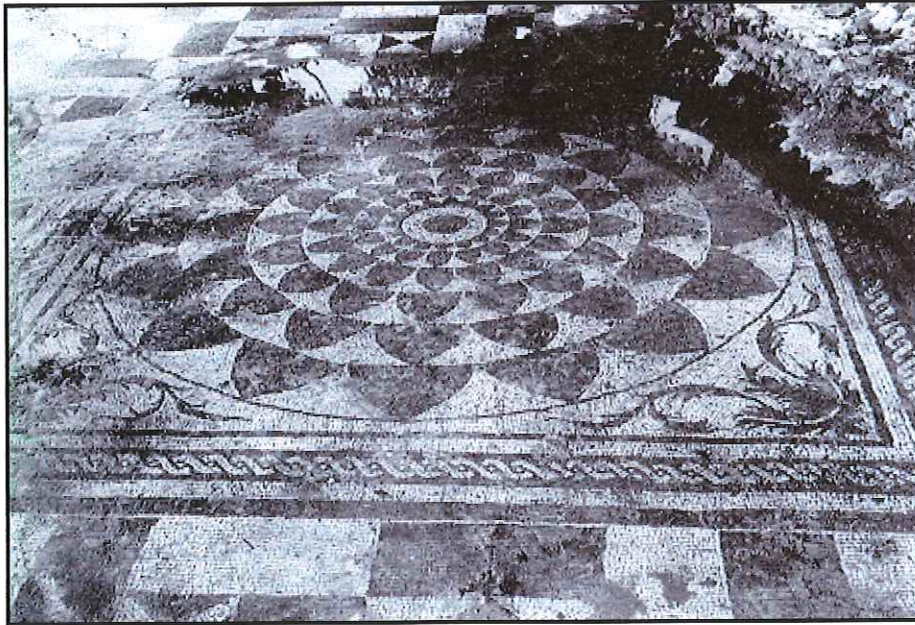
Planta

Dibuix R.Lleonart

Medalló mosaic de Can Xammar

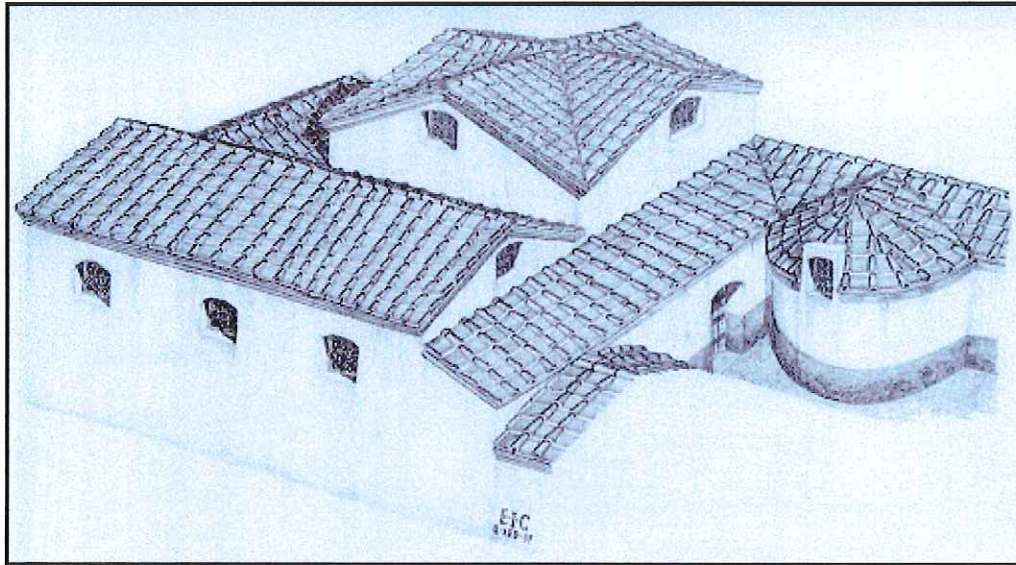
Motiu central del mosaic d'una gran estança de les termes romanes de Can Xammar (Iluro). S'hi dibuixa un motiu quadrat, emmarcat per una sanefa de trena de dues cordes. A la circumferència central hi ha un broquer d'ogives. En els angles presenta motius vegetals estilitzats figurant fulles d'acant. Aquest darrer detall té un paral·lel al terme de Mataró mateix, concretament en un dels mosaics de la vil·la romana de Torre Llauder, la qual cosa pressuposa que la decoració musivària d'ambdós indrets foren obra d'un mateix taller itinerant.

Les referències estilístiques d'aquest mosaic, les trobem a les Gàl·lies, a la Península Itàlica i també té algunes connotacions amb els tallers musivaris del Nord d'Àfrica.

Reconstrucció ideal de l'edifici

Dibuix E.Juhé

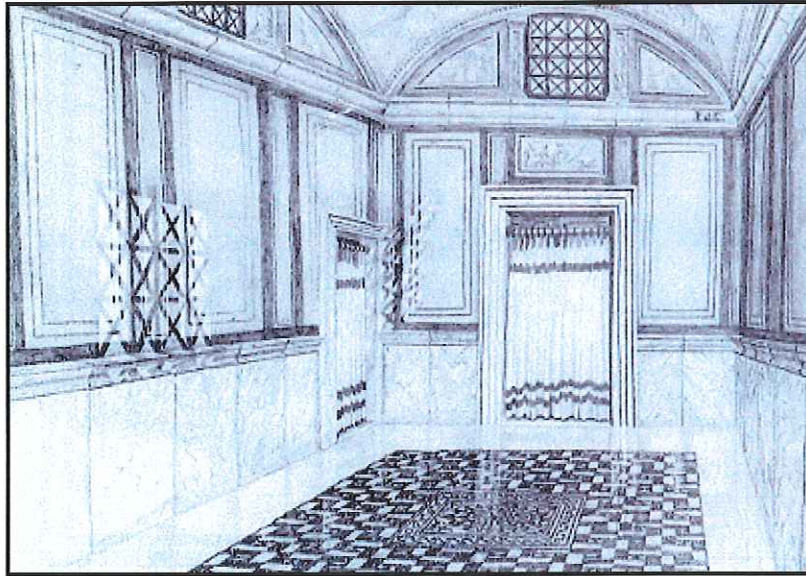

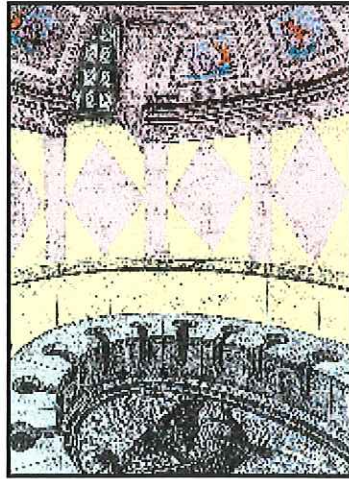
Reconstrucció Sala Gran

Dibuix E.Juhé

"Latrinae" de Can Xammar

Dibuix E.Juhé

Text d'Imma Bassols Extret de "Felibrejada" núm. 13, febrer 1995

Les "latrinae" de Can Xammar estaven en una sala semicircular. Aquesta sala tenia un doble mur, i entremig, entre el mur de contorn exterior de la sala i el mur intern que delimitava amb l'àrea central de la sala semicircular, hi havia un espai buit del qual per el subsòl els excrements es dipositaven i es desguassava per quatre clavegueres que sortien d'aquest espai buit. Les clavegueres tenien unes mides força espectaculars. La sala estava sumptuosament acabada. El paviment era un mosaic blanc i negre amb un dibuix figuratiu no massa ben determinat. Del recuperat al reompliment a l'Institut Alexandre Satorras hom creu que es tractés d'un ocell o un vaixell (la darrera proposta és la més possible, donada la tradició de decorar aquestes sales amb motius marins). Havia un sòcol de marbre entre el mur intern o banqueta i el mosaic. Les lloses per assentar-se eren de marbre i tenien una obertura com la dibuixada a la reconstrucció ideal, en el terraplè de l'Institut només s'hi recuperaren dues lloses senceres. D'aquestes estructures hom no ha pogut determinar per on entrava l'aigua que ajudava a desguassar els detritus vers les altres quatre clavegueres d'evacuació.

Les "latrinae" eren una de les sales usuales que es podien trobar en un conjunt termal. A les cases romanes d'importància (domus i vil·la) tenien aquesta sala d'higiene incorporats en l'àrea de banys. En el cas de Can Xammar i pel que fa a l'edifici que exhuma Marià Ribas entre 1964 i 1968 hom creu que es tractava d'un edifici termal públic. La gent que vivia a les ciutats romanes tenien la costum de freqüentar quasi bé diàriament les termes públiques, era un fet social força estès. No només s'entenia com un lloc per a millorar l'higiene personal, i era també un lloc de trobada i distracció. Habitualment la gent a la tarda solien anar a les termes, les quals s'intentaven situar en àrees estratègiques. En el cas d'Iluro, ocupen un lloc que tècnicament afavoreix els desguàs d'aigües prop d'una riera i a més estan situades cara migdia, tanmateix les finestres deixaven entrar el llum adequat un cop traspasat el migdia, moment de màxima afluència de persones.

Viatge a Iluro

Introducció

Viatge a Iluro és, bàsicament, una col·lecció d'imatges seleccionades, en les quals s'hi exposa la mostra de les troballes arqueològiques més significatives pertanyents a la petja que la civilització romana va deixar com a record a Mataró.

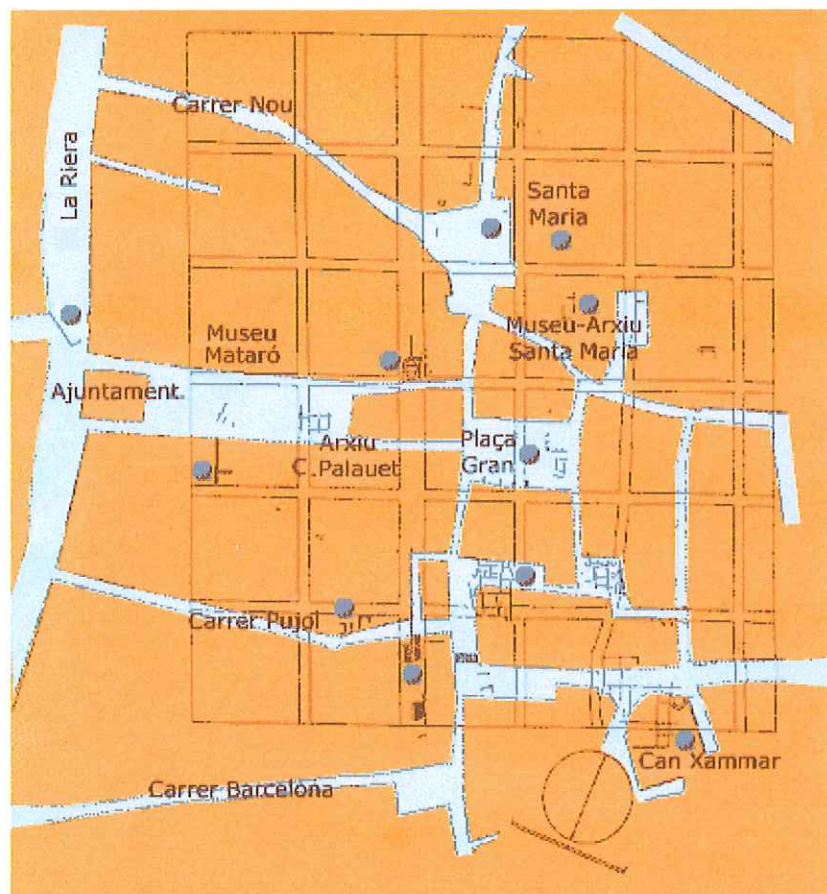
Aquestes pàgines volen ser un homenatge vers els dos historiadors i arqueòlegs mataronins que més varen treballar per l'estudi i coneixement de la ciutat romana d'Iluro. En estem referint a **Josep Maria Pellicer i Pagés** i a **Marià Ribas i Bertran**. Gràcies a arqueòlegs com ells, actualment Iluro, tot i essent una petita ciutat provinciana, és una de les ciutats més ben conegudes i estudiades dels països catalans.

Viatge a Iluro

La Forma Urbis

Viatge a Iluro

La fundació de la ciutat

Iluro, molt possiblement, fou edificada de nova planta seguint un model urbanístic d'esquema ortogonal. El títol d'**oppidum civium romanorum** ens indica que estava dotada de muralles i, a més, tal com expresa Olesti: "indicaria l'existència en aquell centre d'un **conventus civium romanorum**, és a dir un grup de ciutadans romans agrupats entorn a l'entitat del **conventus**", i que es regirien pel dret romà.

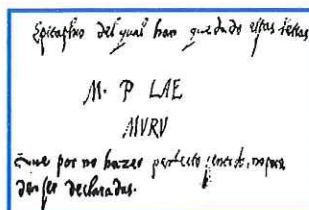
El moment de la seva fundació encara es força controvertit, les teories van des de l'entorn del 100 a.C. fins a l'època d'August.

Teories sobre la cronologia fundacional de la ciutat:

- **F. Gusi:** època d'August (actualment obsoleta).
- **J. Garcia:** any 50 a.C. (basant-se en la datació de la construcció de la xarxa del clavagueram).
- **O. Olesti:** any 75 a.C. (per assentar-hi el veterans que varen lluitar al costat de Pompeu Magne).
- **J.F. Clariana:** entre els anys 120 - 100 a.C. (basant-se en les troballes de ceràmiques campanianes, en el fet que hi arribés la Via Sèrgia, pel paral·lelisme que ofereix amb altres indrets de la Hispània Citerior romanitzats en el mateix moment).

Muralles de l'"oppidum civium romanorum": Fins ara les restes més evidents són les que es varen trobar en el carrer Palau, 20, consistents en les restes d'un mur construït seguint la tècnica IV de l'"**Opus quadratum**" (segons les pautes de classificació d'arquitectura romana del professor **Giuseppe Lugli**).

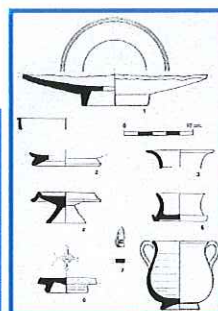
Uns altres vestigis interessants, relacionats amb la muralla, són els que es varen exhumar en el solar de l'edifici que actualment ocupa la Delegació d'Ensenyament al carrer de Barcelona. Allà es va trobar el tram final de la clavaguera del **kardo maximus**, que anava revestida de carreus de granit.

M.P. Laetius

Troballes carrer Palau, 20

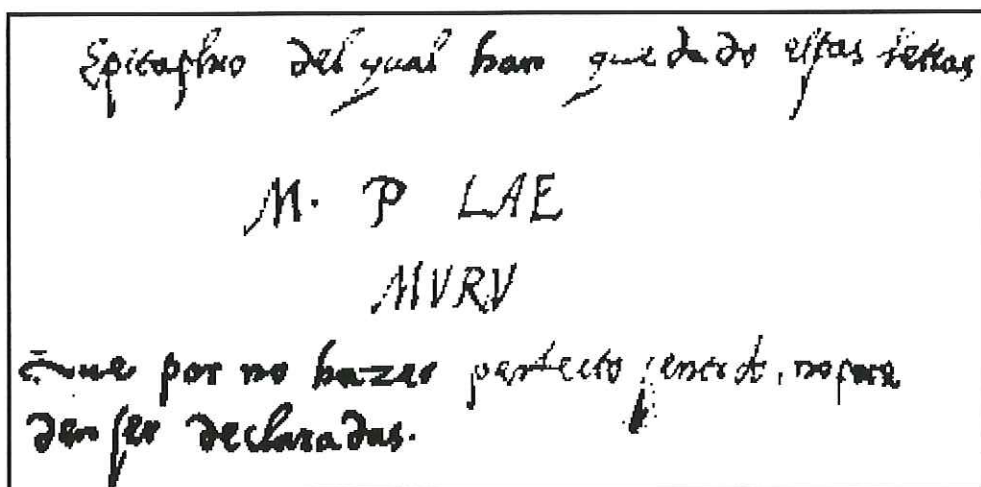
Formes de ceràmica de vernís negre

Ceràmica de vernís negre

M.P.Laetus

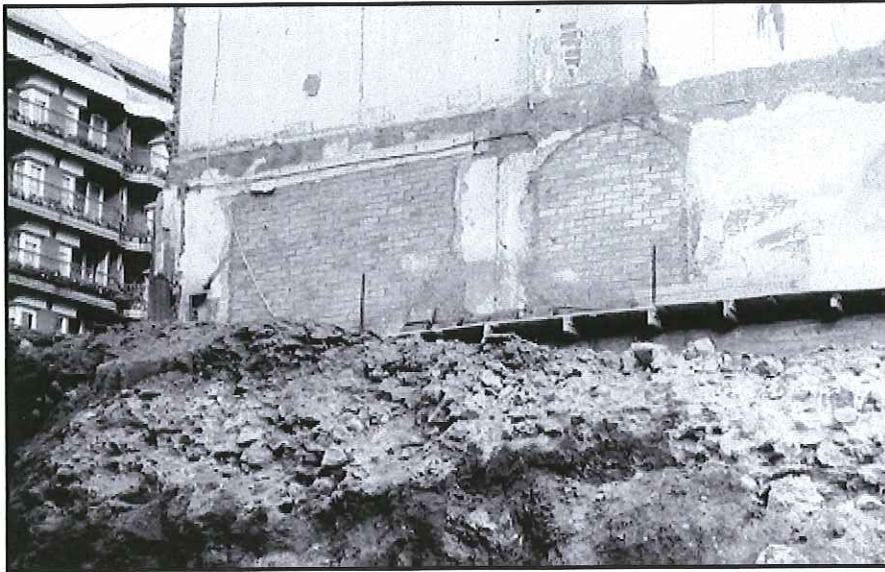

La única referència que ens ha arribat d'aquest personatge, possiblement un duumvir que es va encarregar dels treballs de construcció o refacció de les muralles, prové del manuscrit de la "Crònica" de Pujades que es conserva a la Biblioteca Nacional de Paris.

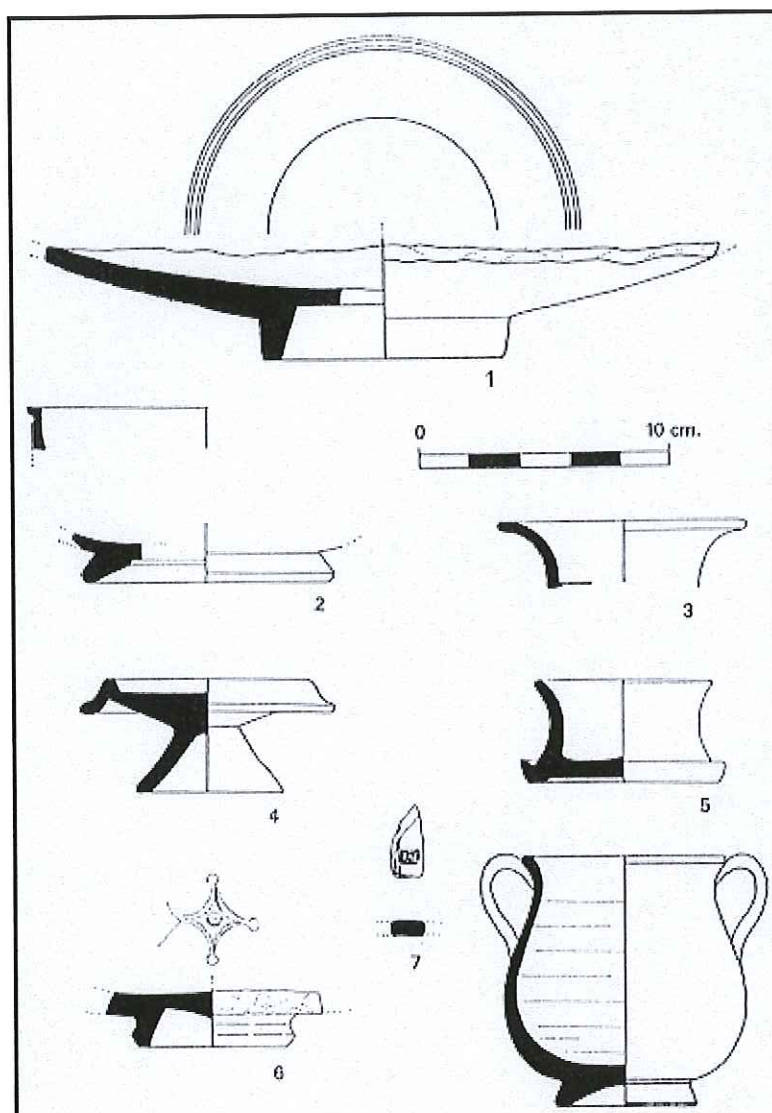
Troballes carrer Palau, 20

Aquesta és una de les poques fotografies que es conserven de les estructures romanes que varen ser trobades i destruïdes en aquest indret. Podem observar un gran fonament de caementicium amb pedres irregulars i, en l'extrem superior esquerra, s'hi aprecien uns carreus ben escairats de pedra granítica. Hom suposa que es tractaria d'un fragment del fonament de la muralla de l'oppidum d'Iluro.

Formes de ceràmica de vernís negre

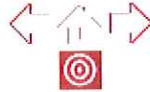
Ceràmica de vernís negre

La ceràmica de vernís negre, també nomenada Campaniana, és ara per ara, el fòssil que ens pot aportar més dades sobre el moment fundacional de la ciutat, així com de les relacions comercials amb el món italià.

Viatge a Iluro

El Forum

Estaria situat a la zona de l'actual basílica de Santa Maria.

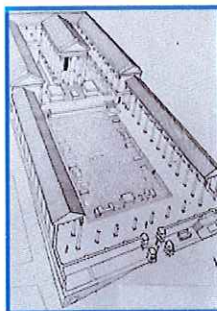
Era el centre neuràlgic de tota ciutat romana, seu del govern municipal, l'administració del culte imperial i la justícia.

En temps de l'Imperi els models de **forums** estaven gairebé estandaritzats, pel que podem suposar que tindria els edificis típics: temple, cúria i basílica.

Els magistrats municipals serien els **duumviri** (literalment dos homes) i els sacerdots encarregats del culte imperial serien els **sexviri** (sis homes).

Duumviri documentats	Sexviri documentats
Lucius Marcus Marcus Publius Laetus (?) Publius Manlius Marcus M....	Caius Quintius Myronus Caius Baebius Corinthus Publius Cornelius Florus Publius Aemilius Gemellus

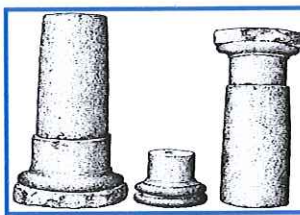
Coneixem alguns elements que ens porten a intuir la monumentalitat del mateix, gràcies a les troballes que s'efectuaren al carrer d'En Pujol i al solar de Can Fulleracs, on s'exhumaren, formant part de la coberta de la clavaguera del **kardo**, un seguit de motlures i elements decoratius que, amb tota seguretat, provindrien del **Forum**. A aquestes troballes hem de sumar-hi les efectuades en el subsòl de Santa Maria, sobretot les notícies referides a les troballes dels pedestals de les estàtues, així com fragments de columnes que l'ornarien.

Forum de
Conimbriga

Pedestal de Juno

Columnes (Dibuix Marià
Ribas)

Motllura (Clos Arqueològic de
Torre Llauder)

Acrotera (Dibuix
E.Juhé)

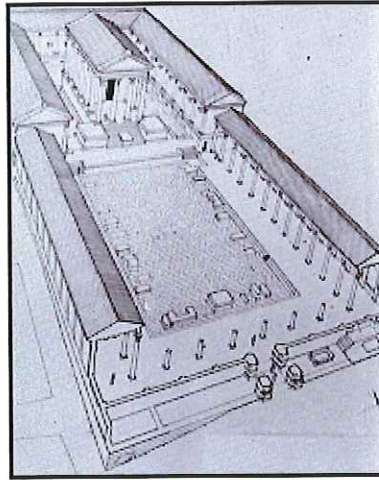

Fragment d'estàtua

Forum de Conimbriga

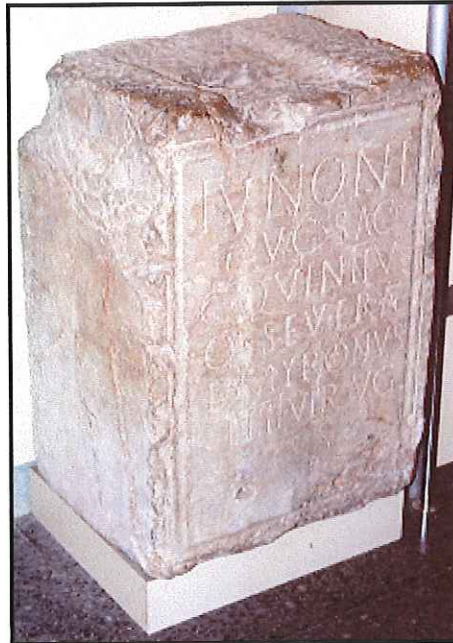

Coneixent l'estructura quasi estandaritzada dels forums de les ciutats romanes, podem suposar que la imatge del forum d'Iluro no s'allunyaria massa de la reconstrucció idel del forum de Conimbriga: un espai porticat on hi haurien la Cúria i la Basílica i l'edifici del temple dedicat al culte imperial que estaria aixecat en un dels extrems i dominant el conjunt.

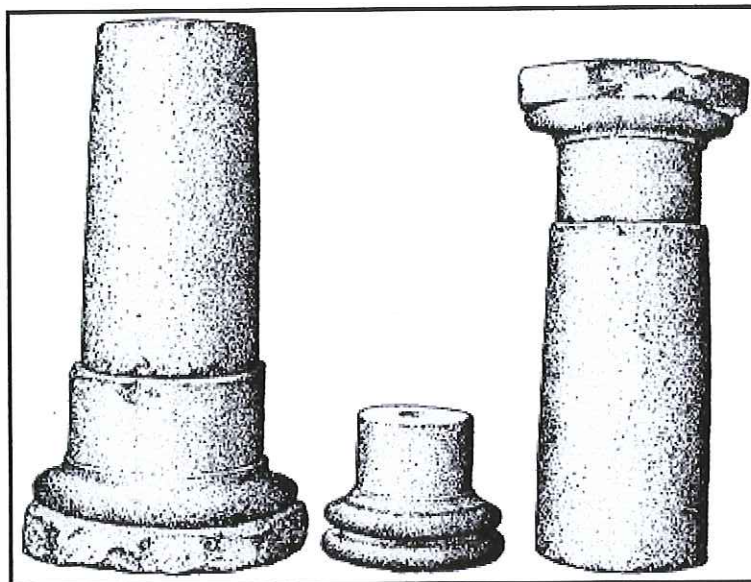
Pedestal de Juno

Pedestal d'un escultura de la deesa Juno, que ornaria l'espai descobert del forum. Fou dedicada pel sexvir augustal Caius Quintius Myronus.

Columnes

Dibuix Marià Ribas

Columnes, suposadament, del forum d'Iluro, varen esser trobades en el subsòl del temple de Santa Maria.

Motllura

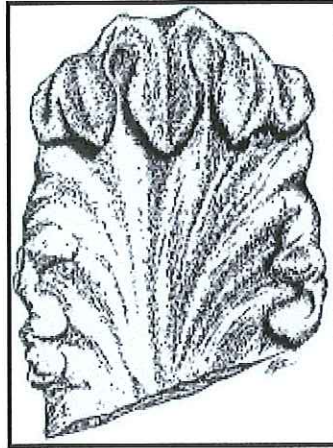
Motllura de grans dimensions en pedra de Montjuïc, pertanyent a un dels edificis monumentals de forum. Prové de l'excavació d'un solar del carrer Sant Francesc d'Assis. Es conserva al Clos Arqueològic de Torre Llauder

Acrotera

Dibuix E.Juhé

Els acroteris coronaven la part més alta dels edificis que seguien el model grec de frontis triangular. En aquest cas es tracta d'una acrotera trobada a les excavacions de Can Fulleracs, al carrer d'en Pujol, i produïda, en pedra de Montjuïc, pel taller de Barcino.

Fragment d'estàtua

El fragment de tronc d'estàtua femenina, del qual sols es conserva la meitat davantera de cintura per munt i els braços parcialment escapçats, està vestida amb el característic mantell o túnica, destacant-se sobretot el treball dels plecs de la roba. El braç dret està recollit cap endins amb la mà agafant la costura de la túnica a l'alçada del cor. L'esquerra, es troba també recollit cap endins, però en posició horitzontal i a l'alçada de la cintura. Està treballada en pedra de marés de les pedreres de Montjuïc.

El tipus morfològic en el qual podem enquadrar aquesta escultura, seria el de la "Gran Herculanesa" (denominació basada en una estàtua trobada a les ruïnes d'Herculà a Itàlia). L'exemplar més característic d'aquest model és el citat per Herrmann conservat al Museu Albertinum de Dresden. García Bellido, en va publicar una de característiques molt semblants procedent de Carmona i, a la vegada, es coneixen un seguit de paral·lels d'Olímpia, Apollonia de Illyria, Kyrene, Andros, Siracusa, Cherchel, Wilton House, Ny Larksberg, la vestal de Roma, la suposada Júlia del relleu de l'Ara Pacis de Roma, les de Turm Severin, Sofia, Kalemegdan, Tul Mokdan, i un llarg etcètera. Es tracta d'un tipus d'escultura molt corrent a l'Antiguitat i que possiblement vindria a reproduir una creació del segle IV a.C., possiblement obra dels cercles de Praxíteles.

S'enquadraria dins el model clàssic de la "Pudicitia" i, a l'anterior relació de paral·lels, podem afegir-hi alguns altres models plenament romans com la suposada Lívia (esposa d'August) del Museu del Vaticà, datada a l'època augustiana, la també suposada representació de l'emperadriu Sabina (esposa d'Adrià), procedent de Vaison-la-Romaine, datada entre el 121 i 124 dC., la del museu d'Ostia, datada dins el segle V dC., i la del teatre d'Aphrodisias.

Viatge a Iluro

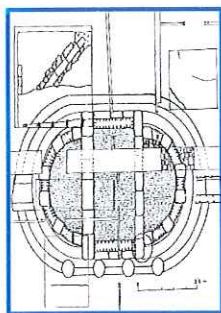

El Kardo Maximus

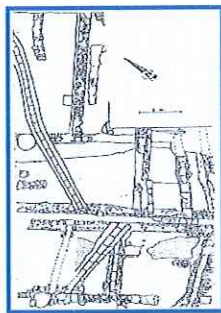
Els romans configuraven les ciutats amb una monumentalitat que, fins hi tot, avui en dia ens sorpren per la seva gran qualitat estètica. Els monuments eren un element propagandístic de primer ordre per immortalitzar i magnificar aquells prohoms romans que havien assolit un estatus social elevat. En aquesta línia hem de situar la font o "**nympheo**" descoberta a l'any 1982, en enderrocar-se les cases de l'antiga joieria Ximenes en el Carreró. En el seu solar els arqueòlegs varen trobar-hi les restes de la clavaguera d'un dels "**kardines**" de la ciutat, i a més les restes de la planta d'un edifici, en principi, de difícil interpretació. Posteriors estudis han demostrat que es tractava d'una monumental font pública o "**nympheo**", que estaria ornada amb columnes i amb un frontis, possiblement, triangular, constituint un dels elements emblemàtics d'Iluro.

La ciutat romana d'Iluro seguia les normes urbanístiques que han arribat als nostres dies gràcies al tractat de Vitruvi. Estava formada per un seguit d'illes de cases perfectament reticulada, dissenyada de nova planta, mesurada per "**actus**" i per tant amb una coherent planta ortogonal.

Aquesta xarxa de carrers s'ha pogut identificar gràcies a la presència del clavagueram antic. Travessant la ciutat d'Iluro de nord a sud, hi haurien els "**kardines**" (perpendiculars als "**decumani**"). Es coneix molt bé el "**kardo**" que passava per Can Ximenes, la recolzada del carrer Pujol, el solar de Can Fulleracs i anava fins el carrer de Barcelona (en el lloc on actualment hi ha la Delegació d'Ensenyament de la Generalitat). Els arqueòlegs, per les seves dimensions (gairebé 8 m. d'ample), han pogut identificar aquest carrer amb el "**kardo maximus**".

Planta Nympheo (Dibuix J.A.Cerdà)

Planta Kardo Maximus (Dibuix J.García)

Restes Nympheo (Foto J.A.Cerdà)

Clavagueres del Kardo Maximus (Foto J.García)

Reconstrucció ideal Nympheo (Dibuix E.Juhé)

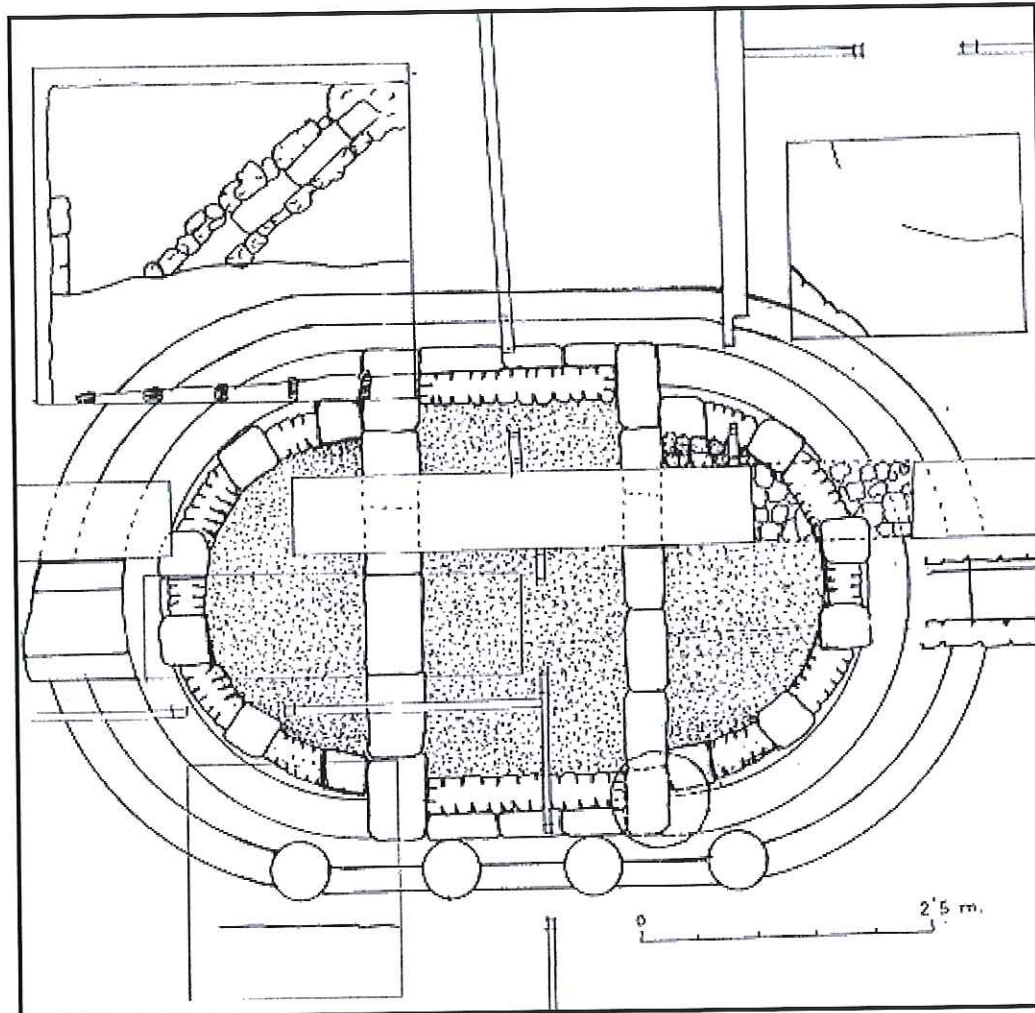
Reconstrucció ideal Kardo Maximus (Dibuix E.Juhé)

Planta Nymphéo

Dibuix J.A.Cerdà

Restes Nymphéo

Foto J.A.Cerdà

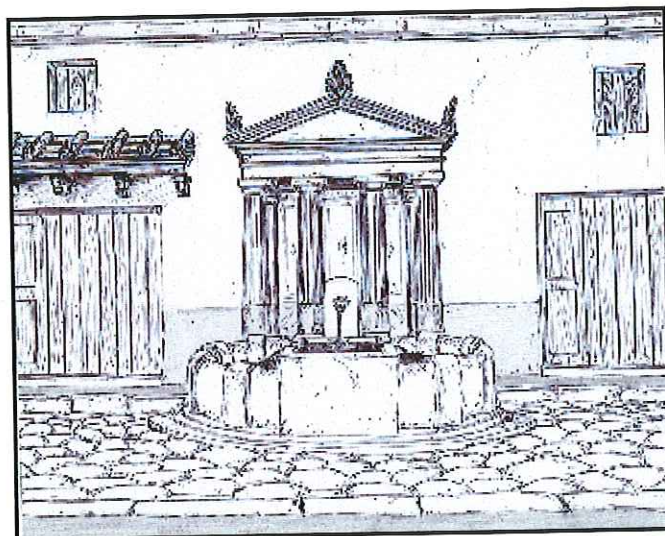

Vista general de les restes trobades a l'excavació del nymphéo del Carrero, 45.

Reconstrucció ideal Nymphéo

Dibuix E.Juhé

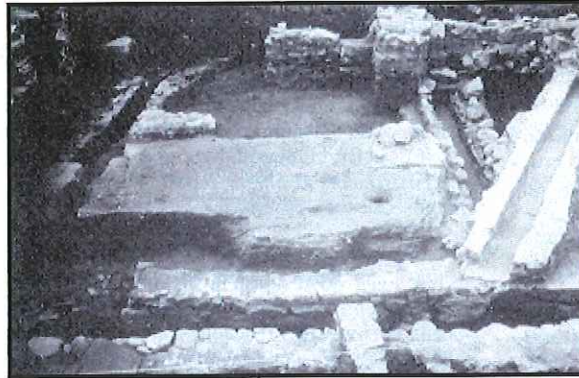

Clavegueres del Kardo Maximus

Foto J.García

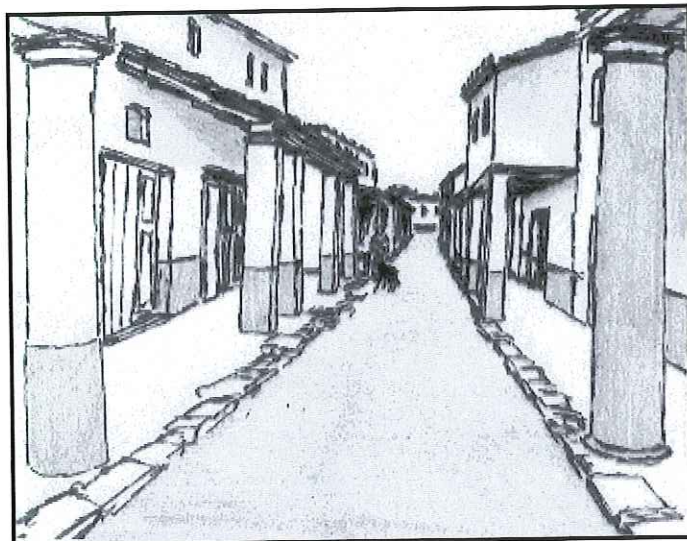

Amb l'excavació d'un tram del "kardo maximus" d'Iluro es va posar al descobert tot l'entramat de clavegueres domèstiques que anirien a una de principal. Pot observar-se com al llarg del temps, algunes d'elles havien quedat amortitzades o obsoletes i al seu damunt n'hi haurien construït de noves. La datació de la claveguera principal hom la situa vers l'any 50 aC

Reconstrucció ideal Kardo Maximus

Dibuix E.Juhé

Planta Kardo Maximus

Dibuix J. Garcíá

